

Препоръки за оптимизиране на практиките на преподаване при обучението по четене.

Светла Коева, Цветана Димитрова, Христина Кукова, Валентина Стефанова,
Мария Тодорова, Ивелина Стоянова

*Секция по компютърна лингвистика, Институт за български език,
Българска академия на науките*

Събиране на данните

- Участие в изследването в България взеха ученици от 21. средно училище „Христо Ботев“, град София.

	2. клас	3. клас	4. клас	5. клас	Общо
2024 г.	21	18	18	14	72
2025 г.	—	20	18	14	52

- Общо са проведени 244 сесии с ученици.
- Общият брой въпроси, на които са отговорили българските ученици, са 464.

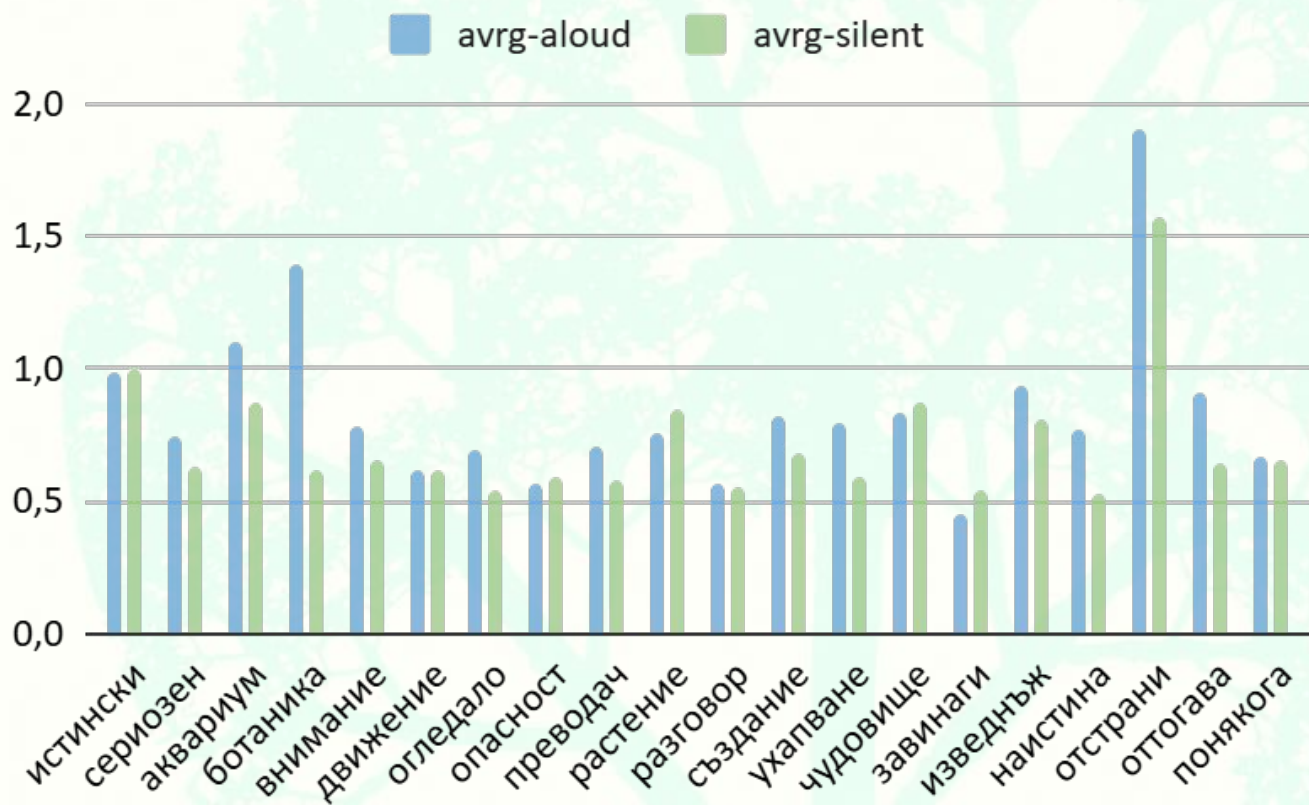
Анализ на данните

Анализът на данните включва наблюдения върху:

- Скоростта на четене на думите според тяхната дължина, принадлежността им към дадена част на речта при различните режими на четене.
- Разбирането на текста при различните режими на четене.
- Влиянието на строежа на думите върху скоростта на четене.

Продължителност при четене

Диаграмата сравнява средната продължителност на четене на глас (в синьо) и четене наум (в зелено) при различни части на речта в български думи, съставени от 8 букви.

Интерпретация на резултатите

- **Осембуквените съществителни** (напр. *аквариум*, *ботаника*) показват най-дълго време за четене на глас, вероятно поради по-висока артикулационна сложност и по-ниска честота на употреба.
- **В повечето случаи** (напр. *внимание*, *създаване*, *ухапване*) четенето на глас отнема повече време, което съответства на артикулационните изисквания за многосрични съществителни.
- **При някои съществителни** (напр. *опасност*, *растение*, *чудовище*) и **наречието** (*завинаги*) времето за четене наум е по-дълго, което може да се дължи на лексикална или семантична сложност.

Интерпретация на резултатите

- **Наречията** (напр. *изведнъж, отстрани, оттогава*) също показват високи стойности на времето за прочит на глас, което е сигнал за артикулационно натоварване при обработката на думите; влияние може да оказва и формалната омонимия – напр. *отстрани* като наречие и като глаголна форма (от *отстраня*).
- Обобщено, **четенето на глас обикновено е по-бавно от четенето наум**, което е резултат от допълнителното време, необходимо за артикулация.

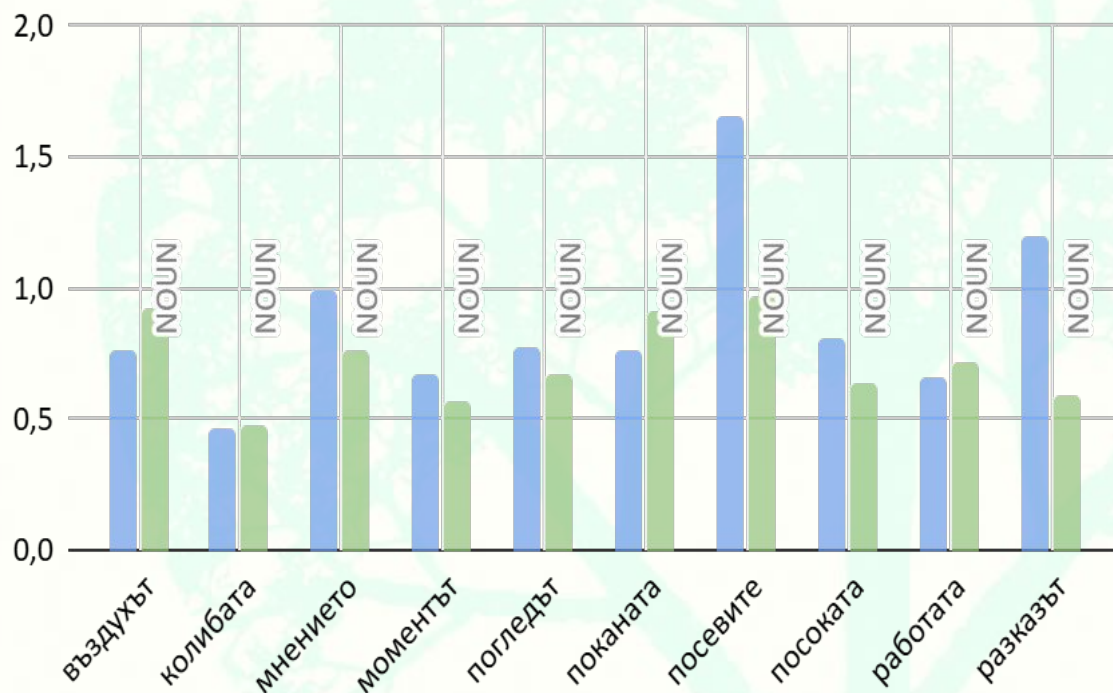
Препоръки

- Упражненията по четене в училище трябва да включват текстове, в които **са комбинирани думи от различни части на речта и с различна дължина**, подходящи за съответната възраст.
- Необходимо е да се направи системно **проучване за думите и формите, които трябва да се познават и да употребяват свободно на определен етап от развитието на децата.**

Продължителност при четене

■ avrg-aloud ■ avrg-silent

Фигурата показва сравнение между скоростта на четене на глас (в синьо) и четене наум (в зелено) при осембуквени съществителни с определен член в българския език.

Интерпретация на резултатите

- Обикновено четенето наум е по-бързо и се характеризира с по-ниски средни стойности в сравнение с четенето на глас.
- При четенето на глас се наблюдава различна продължителност при членуваните съществителни, особено при думи като *посевите* и *разказът*, където артикулацията значително се забавя.

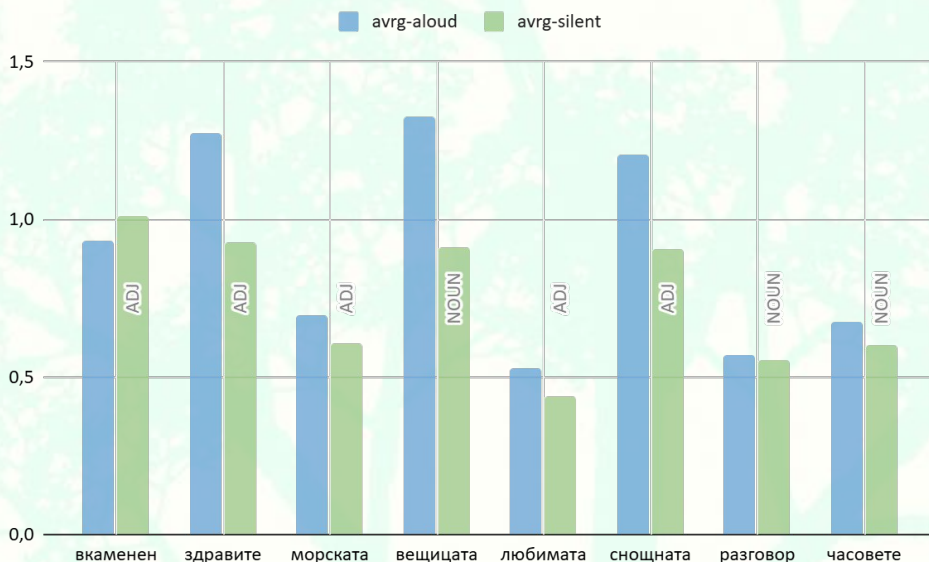
Вероятни причини:

- определителният член увеличава артикулационното натоварване при четене на глас;
- непозната дума, например *посевите*, при която много от учениците задържат пръста си върху екрана по-дълго, докато я произнасят и се опитват да я разберат.

Продължителност при четене

в	ка	ме	не	н	е	н
з	д	р	а	в	и	т
м	о	р	с	к	а	т
в	е	щ	и	ц	а	т
л	ю	б	и	м	а	т
с	н	о	щ	н	а	т
р	а	з	г	о	в	о
ч	а	с	о	в	е	т

Диаграмата сравнява средната скорост на четене на глас и наум при осембуквени български думи, съдържащи повече от една словообразователна и / или формообразователна морфема. Думите включват както прилагателни (напр. *вкаменен*, *здравите*, *морската*, *любимата*, *снощната*), така и съществителни (напр. *вещицата*, *разговор*, *часовете*)

Интерпретация на резултатите

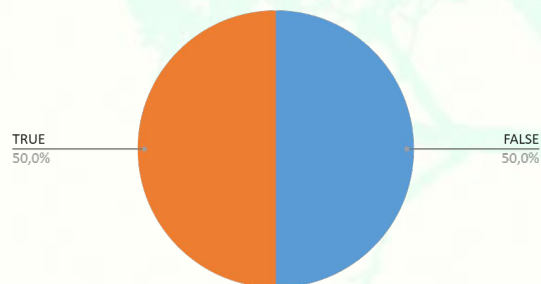
- Четенето на глас е по-бавно (с по-високи стойности) от четенето наум, което предполага по-голямо когнитивно натоварване при обработката на думи с морфологична сложност.
- Различията при средната продължителност на четене при различните части на речта показва, че съществена роля имат както познаването на думата, така и морфологичната ѝ структура.

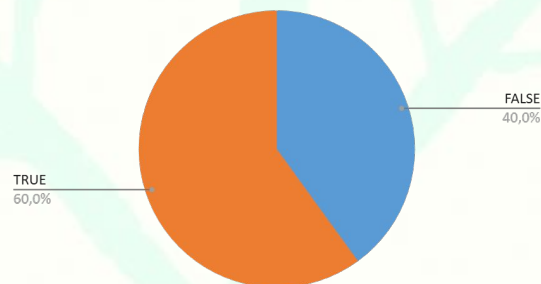
Продължителност при четене

- Сравнението на времето за четене на глас и наум показва, че при думи със словообразователна морфема времето за четене е приблизително равно. При думи с определен член, времето за четене на глас се увеличава при 60% от случаите, а при думи с повече от една словообразователна и/или формообразователна морфема тази тенденция се увеличава до 75%.
- Следователно морфологичната сложност повишава артикулационното натоварване, което забавя четенето на глас.

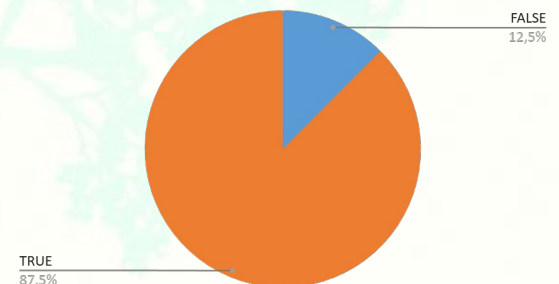
if aloud > silent – derivational suffixes

if aloud > silent – suffix for definite article

if aloud > silent – more than one suffix or affix

Препоръки

Упражненията по четене в училище да включват:

- употреба на подходящи за възрастта думи, които съдържат различни представки и наставки;
- анализ на възможните комбинации от словообразователни и формообразователни морфеми в подходящи за възрастта думи и форми.

Четене наум и на глас

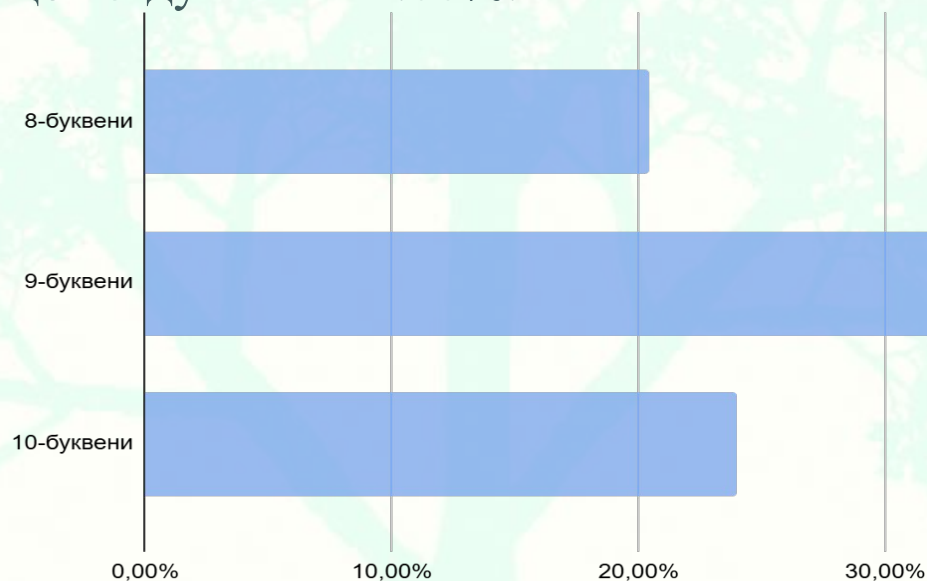
При 8-, 9- и 10-буквени думи беше проверено кои думи се четат най-бавно наум и как това се съпоставя с четенето на глас, посредством:

- процентно съотношение между бавно прочетените думи наум и на глас;

Четене наум и на глас

- Процентен дял на думите, при които времето за четене наум е по-дълго от времето за четене на глас, във всяка от групите с 8-, 9- и 10-буквени думи:
 - 9 от общо 44 думи → 20.45%;
 - 11 от общо 32 думи → 34.38%;
 - 6 от общо 25 думи → 24.00%.

Интерпретация на резултатите

- Трудностите при четене наум не се свеждат до артикулацията, а до значението на думите и до смисловите особености на прочетеното.
- При значим дял от думите времето за четене наум е по-продължително от това за четене на глас ($\approx 20\text{--}33\%$) – (т.е. вътрешната обработка е по-бавна от артикулацията).
- Най-бавно е четенето наум при 9- и 10-буквени думи.

Препоръки

По-бавното четене наум показва затруднения при смисловата обработка на думите, която може да бъде преодоляна посредством различни техники, включващи писане върху текста с молив или в тетрадка:

- **Подчертаване** на значими за разбирането на значението части на думите (представки, наставки, корен);
- **Кратки бележки** за значението на думите и техните синоними;
- **Отбелязване** на думи, които са трудни за произнасяне, и думи с неясно значение, за да бъдат проверени допълнително в речник или обяснени.

Препоръки

При отчитане на затруднения при четене да се правят експерименти с четене на глас и наум на сходни по смисъл и равни по дължина текстове, които съдържат дълги и трудни за артикулация думи. Ако се отчита забавяне при четенето наум (което се очаква да е по-бързо от четенето на глас), да:

- се прави **анализ на прочетеното** с цел да се разбере причината за затрудненията;
- се помага на учениците да разберат **защо дадена дума е трудна** за тях;
- се поощряват учениците да използват **речници: тълковен, синонимен.**

Разбиране на текста

- В специално конструираните за експеримента текстове след всеки епизод се задават по два въпроса с четири варианта за отговор, от които може да се избере един правилен. Броят на въпросите, на които учениците отговориха в двете кампании общо, е съответно: за 2. клас – 84; за 3. клас – 108; за 4. клас – 112; за 5. клас – 180 въпроса.
- Тяхната цел е да се провери дали при *четене наум* учениците не четат механично и само проследяват думите в текста с пръст.

Разбиране на текста

- Резултатите от отговорите на въпросите са обобщени в таблицата:

Точност	На глас (%)	Наум (%)	Качествена оценка
0	0.4	0.6	грешни отговори
0.25	0.4	—	минимално разбиране
0.5	1.9	4.2	наполовина верни
0.6	1.2	2.2	частично верни
0.625	1.8	1.8	частично верни
0.666	2	4.5	частично верни
0.7	—	2.3	частично верни
0.75	4.6	5.1	частично верни
0.8	9.4	8.3	висока точност
0.833	3.9	3.9	висока точност
0.875	4.4	7.2	висока точност
0.9	12.9	9.1	почти верни
1	56.4	50.8	напълно верни отговори

Интерпретация на резултатите

- И при четене на глас, и при четене наум се наблюдава относително висока точност – над 50% от отговорите са верни, което показва добро разбиране на текста.
- При четене на глас повече ученици са отговорили вярно на всички въпроси (56.4% срещу 50.8%) или с висока точност (0.9 – 12.9% срещу 9.1%).
- Делът на отговорите с ниска точност (0 – 0.6) е по-малък – 3.8% спрямо 8.9%.

Извод: Учениците разбират текста по-добре, когато четат на глас.

Интерпретация на резултатите

- При четене наум се увеличават междинните стойности – диапазонът 0.5 – 0.75 е по-висок (около 16%) в сравнение с четенето на глас (около 10%).

Извод: При четене наум разбирането на текста е частично.

Интерпретация на резултатите

- При четене на глас се комбинират зрительно и слухово възприятие (допринася и проследяването с пръст), което подпомага задържането на вниманието и разбирането на информацията в текста; когато четат по този начин, учениците разбират текста по-добре.
- При четене наум разбирането на информацията в текста се основава само на зрительно възприятие (включително проследяването с пръст), като вниманието може по-лесно да бъде нарушено от външни фактори, което да доведе до нарушения при разбирането и до повече частично верни отговори.

Препоръки

- Резултатите от анализа на данните показват, че **трябва да се препоръчва четенето на глас, особено в по-ранна възраст**, тъй като по този начин се осигурява едновременно слухово и зрительно възприятие, което улеснява фокусирането върху прочетената информация.
- Четенето на глас:
 - да се практикува в часовете за нови знания и в часовете за упражнение;
 - да се насърчава и вкъщи.
- В по-ранна възраст четенето на глас може да се комбинира с **проследяване с пръст на текста**.

Профил на ученик

Несъответствието между скоростта на четене и нивото на разбиране на текста при анализ на индивидуалните резултати показва необходимостта да се обърне повече внимание на даден ученик.

Признаците за несъответствие при четене на глас са:

- ученикът чете на глас с 30% по-бързо от средното време за класа;
- точността на отговорите към съдържанието на прочетеното отразява частично разбиране на съдържанието.

Интерпретация на резултатите

- Значително несъответствие се открива при времето за прочит на отделни думи при четене на глас:

Х продължителност / средно време (на глас)	дума	част на речта
3.946 / 2.2674	<i>отстрани</i>	ADV
3.7226 / 1.4207	<i>зарови</i>	VERB
3.6389 / 1.2449	<i>затваря</i>	VERB
3.4134 / 1.7374	<i>любопитен</i>	ADJ
1.5849 / 0.2387	<i>ми</i>	PRON
1.9363 / 0.4754	<i>тази</i>	PRON
1.0094 / 0.4969	<i>скоро</i>	ADV

Х продължителност –
времето за прочит на
ученика Х

средно време – средното
време за прочит на думата
за класа

Интерпретация на резултатите

- По-малко несъответствия се откриват при времето за прочит на отделни думи при четене наум:

Х продължителност / средно време (наум)	дума	част на речта
2.1929 / 0.6954	замъка	NOUN
1.361 / 0.9263	лутат	VERB
1.1685 / 0.7453	усмивка	NOUN
1.1182 / 0.8084	нейната	PRON
1.0769 / 0.6500	дъщеря	NOUN
1.0517 / 0.5339	месеци	ADJ
1.0353 / 0.4222	тъжна	ADJ

Х продължителност –
времето за прочит на
ученика Х

средно време – средното
време за прочит на думата
за класа

Препоръки

- Учениците в начален етап на обучение трябва да се фокусират основно върху **разбирането на текста**, а не толкова върху бързината на четене.
- Необходимо е целенасочено да се работи и за **развиване на плавността при четене** – паузите и повторенията при четене, прескачането и замяната на думи от текста с по-лесни за произнасяне думи, както и сричането – са част от по-ранни етапи от развитието на учениците и следва постепенно да бъдат преодолявани чрез системна практика.

Основни препоръки

- Четенето на глас трябва да се допълва с **диктовки**, при които също се комбинира слухово и зрително възприятие с двигателната моторика на ръката при писане.
- Паралелно с четенето на глас и писането на диктовки трябва да се практикува **разказването на глас** на прочетен текст и **писането на преразкази**.
- Учениците трябва да **задават въпроси** и да **отговарят на въпроси по съдържанието на текстове**, прочетени както непосредствено, така и преди известен период от време. Запомнянето на съдържанието на даден текст и неговото предаване със свои думи предполага разбиране.
- При забелязани затруднения и в по-късна възраст може да се препоръчва **проследяването с пръст при четене**.

Заклучение

- От способността за четене може да се предвиди представянето на учениците по всички учебни дисциплини, в които играят роля четенето, писането и разбирането на съдържанието на текста.
- Изведените препоръки за развитието на уменията за четене и разбиране в начален етап на обучение – четене на глас, разказването на глас, задаването и отговарянето на въпроси по прочетен текст, писането на диктовки и преразкази – са част от начина на обучение и в момента.
- Направеното изследване подчертава тяхната важност при развитието на учениците, защото комбинирането на няколко типа възприятие и повторението улесняват и автоматизират разбирането.

Благодарим за вниманието!

Проектът е финансиран от Българската академия на науките
и Националния съвет за научни изследвания в Италия.

Научете повече на страницата на проекта!

dcl.bas.bg/literacy/

